

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի:
Ստանդին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мелкъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է լ է ֆ օ ռ № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Փայտադրութիւնը ընդունւում է ամեն լիզուով:

Ցայտադրութիւնների համար վճարում են
կուրաբանիւր տողատեղին 10 կոպեկ:
Տ է լ է ֆ օ ռ № 253.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԲՈՎԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զօրաբանական գործընթացը.—Ներքին Տե-
ստիկութիւն. Բաղադրային ինքնավարութեան
պարտականութիւնները: Նամակ խմբագրու-
թեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒ-
թիւն. Պատերազմի շուրջը. Արտաքին լու-
րեր.—ՀԵՌԱՍԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐ.—ԲԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ. Նոր բաների մեր
գրականութեան մէջ:

ԶՕՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Մեր տունը եւ տեղեկութիւններ
ուսանողներ և հասարակական գործունեակ-
ների գրքերի մասին: Առաջ եւր ընդունւ
H. B. լրագրի խորհրդածութիւնները նայն
հարցի վերաբերութեամբ: Եթէ մի ուղիղ
գիծ բաշխու լինէր, ասում է լրագրի
Գայժօտից դէպի հիւսիս-արեւելք, Ֆէն-
շուի լեռնաշղթայի վրայով մինչև այնժա-
նապարհը, որ կապում է Մայժաձին և Կա-
հանի հետ, կը ստանանք ուսանողներ
ձակաւոր: Այդ գիծը շատ մեծ է, մօտ
160 վերստ: Եթէ մի հայեացք գցենք
քարտէզի վրա, կը տեսնենք, որ ուսանող
գործերը առիւթում են գործել լեռնա-
մի երկրում, որտեղ հեղեմն ճարկաւոր է
լինում ասրեր բարձրանալ, երբեմն ճարեր
իջնել և գործ ունենալ այնպիսի վայրերի
հետ, որոնք դժուարացնում են զօրաբա-
նակի փոխադարձ աշակցութիւնը շարժի-
ւածապարհների բացակայութեան և զա-
նազան գիւղերի հեռավորութեան:

Այդ անհամարները արդէն ինքն ըստ
ինքեան պատճառ են դառնում, որ ան-
կարելի է լինում ամենապարզ յայտն գի-
մադրութիւն ցոյց տալ հակառակորդի և
որ այդ գիմադրութիւնը լինում է միայն
ժամանակաւոր: Ենթադրւում է, որ յա-
կութեան, յարձակման մի քանի գծերի
գոյութեան և թշնամութեան պատճառ
սական բանակի համար, դժուար է նա-
խատեսել թէ որտեղից է իսկապէս սպա-
սւում թշնամութեան լրջաւոր հարուածը և որ-
տեղ նա միայն առաջ շարժումներ է անում
խաբուրտ նպատակով:

Որոնք կարող են լինել եւսականութիւնների
մեծաւորագոյն նպատակները:

Ինչպէս յայտն է, եւսականութիւնները,
աչքի առաջ ունենալով փութացնել իրանց

պատերազմական գործողութիւնները մի-
շև անձրևների պիտիլը, աշխատեցին եր-
կու բան իրագործել—մէկը՝ վերջնիկ
Պօրտ-Արտուրը, միւրը՝ մօտենալ Մուկ-
դէնին: Բայց անձրևային շրջանը սկսվեց,
իսկ Մուկդէնից մինչև եւսականութիւն
առաջապահ գործը 130 վերստ տարա-
ժութիւն կայ: Պօրտ-Արտուրի պաշարումն
էլ նոր է սկսվում: Եթէ ոչ զը
խանգարող չը լինէր եւսականութիւն
ընդ, այնուամենայնիւ երկու երեք շա-
բաթ ժամանակ հարկաւոր կը լինէր, որ
նա հասնէր Մուկդէնին: Ուստի անկարող
լինելով ներկայ յունիս անում գրաւել
Մանշուրիայի մայրաքաղաքը, եւսականութի-
ւնը պէտք է իրանց ոյժերը լարեն իրան
Լաօեանը և կամ Դաշիշուին գրաւելու:

Ցայտնի չէ թէ ինչ գիտաւորութիւն-
ներ ունի մանշուրական ուսանող բանակի
հրամանատարը, բայց, անկասկած, նա հա-
շուի է առել ամեն կարելիութիւն և փն-
տրոնացել է Գայժօտի մօտ և նրանից
հիւսիս ուժեղ զօրակազմը:

Եւսականութիւնը մինչև այժմ ստանում
էին իրանց պաշարեղէնները ծովի վրա-
յով: Բայց հէնց որ նրանց ծովային հա-
ղորդակցութեանը ակնին սպանալ առ-
աջ գիւղերական նաւերը, անհրաժեշ-
տութիւն առաջ կը դադարէին և անհա-
կան միջոցներով, որը սակայն աղոյու-
թիւն կարող է ունենալ որոշ չափով այն
ժամանակ, երբ եւսականութիւնը աչք
դառնան Լաօեանին: Թեպէտև որ ամբողջ
ծովային: Չինացիները, իբրև եւսական-
ցիների գաղտնի դաշնակիցներ, իհարկ է,
պէտք է աշխատեն հայթայթել նրանց
գիւղերները, այլ ևս չը խօսելով այն բանի
մասին, որ այն ժամանակ եւսականութիւն
գործաւարտ է չինական զինեղալ Մաի
գործը մօտենալով կը լինեն միմեանց և
դարձած անմիջական հարեաններ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԲՆԱԿԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆ
ՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Վ. Տատմանցի նոր լրագրի մասին)

Իրան պետութեան Կապիտալի կազմի մէջ

արդին անհրաժեշտ են օր, շնորհիւ, լոյս,
լայնութիւն, արդին, կենսական եռանդ: Այդ-
րեղ կարելի է ապրուստի համար անհման
օրէնքներով: Ապրում է մեր լեզուն, կարող է
ապրել և ինչպէս արեւել: Այս հարցերը պար-
զեաւ համար աչ ձին հատուկներ բերել է հա-
կաւոր, ոչ պատճառական-լեռնագիտական աղ-
բակաւորները գրեթէ Պէտք է միայն մօտենալ
գիւղաբնակչությանը գրականութեան, հարցնել
նրան, նրա մէջ է ժողովրդի շիրտը բարա-
խում, նա է միայն, որ ցոյց է տալիս, թէ
կենսականութեան ինչ ոյժ կայ ստեղծագոր-
ծող լեզուի մէջ:

Ինչ է նա ասում ձեզ:

Հ. Ալեքանյան աղագիտ էր «Հայկական փանդ-
աւան»-ի լեզուն, բայց նա ամենքին սիրելի
նախապէս դարձաւ Պէտք գաւ իմ լուսնակ
հեղեղ ու հանգարտ» երգերով: Փառելի եղիւ-
կոպտ Ալվազեանը գրաբարի սթախար էր, բայց
իր հարկաւոր եղաւ Կրթութիւն առականի սթա-
չելի թարգմանութիւնը առաջ, նա չը դիմեց
այն լեզուին, որով գրել էր իր Պատմական
պատմութիւնը, այլ խորատուգից ժողովր-
դական լեզուի մէջ: Եւ եթէ ժողովրդը չը
տար Պատմութիւնը գաւաճօղը, կարող կը լինէր
Ալվազեանը այնպէս հիացնել իր թարգմանու-
թեամբ...

Նայեցէք մեր ժամանակակից բանաստեղ-
ծութեան: Օր օրի վրա ժողովրդական լեզուն,
ժողովրդական արտայայտութիւնը տիրող են
հանդիսանում, բարձրացնելով բանաստեղծու-
թեան արժէքը: Դա մի բուն հոսանք է, որի
ներկայացուցիչն է Աւետիս Իսահակեանը և
որից, կարծեմ, ազատ չէ մնում ոչ մի բանա-

լարաները վայելում են ստեղծական ինքնա-
վարութեան իրաւունքը: Փառքն ինքնաւոր է
իր միջից ձայնաւորները, որոնք փառքն են
բաղադրային փորձերը կամ դրաման: Իսկ այդ
վերջինն իր միջից ընտրում է բաղադրային
և բաղադրային վարչական կամ ուղղակի
անդամներ: Ձայնաւորները ինքնաւորութեան
մասնակցեղաւ իրաւունք ունեն փխաւ ունեւոր
դասակարգերը—այն մարդիկ, որոնք անշարժ
կայքեր ունեն բաղադրում և որոշ չափի տուր
են վճարում: Կարծւ լինողութեան համար պա-
հանջվում է որոշ նիւթական ցէնը:

Փառքի և նրա արտաբանութեան ներքին
պայծառութիւնը, նրա փառքեղանքութիւնը և
մի քէ էլ նրա փառք մտաւոր-բարոյական
աւաղիւծութիւնը կարելի է քաղաքային
ինքնավարութիւնից:

Վ. Տատմանցի փառքն ինքնաւորութեան
թուային կեցողութիւնը և ինքնաւորութեան
այն քաղաքային ինքնավարութիւնների գոր-
ծերը, որոնք մի օր և էլ բանով ուղիք են ընկ-
նում: Կալ էջօսմայի նման նրա լրագրի մէջ
ձեր աչքի առջև կանգնեն կենսական փոփոխու-
կան, ֆրա նախապէս, անգլիական, չլէյքաբա-
կան, իւր քաղաք, ասիական կապիտալ և այլ քաղա-
քների տեղեկանք: Կապիտալիստական վարչու-
թիւնները արած ամենափառքն անհրաժեշտ
թիւնները: Մի անգ օրը անհրաժեշտ է փոփո-
նել ստեղծագործութիւնը համար եղած միջակ,
լուս և լուսաւորութիւնը: Ինչու որ փոփո-
նել, լայնաւորութիւն, փայտայտայտ, ցնծանում
սպառ և այլ անհասկացողութիւնը անցնում են
շարքով ձեռք աչքի առջև: Ամենայն բարե-
խղճութեամբ հեղեղները ցոյց է տալիս թէ
մեր, ֆրա և ինչ պայմաններում քաղաքն ան-
ցել է մի ձեռք աւաղաւորութիւն: Բայց, աւելի
կատարել լայնութիւնը անհրաժեշտ է:

Կարելի է թիֆլիսցիները աչք սրբուն փա-
ղաքների պատմութիւնը և գրել, որ իր ոտները
ցաւում են իր քաղաքի փողոցների կողմ ու
այլապէս քաղաքային լայնութիւնը: Միայն այն-
տեղ քաղաքային լայնութիւնը «պատմական ու
երկրաբանական կապիտալութիւն» գեղեցկաւոր
բանաստեղծութիւնը է գրաւում—լուս-աւաղ-
ութիւնը գոծելով նրանց և նրան հետաքրքրող
և աչ քաղաքի աղբաւ մեծամասնութեան շա-
հը, նրա յարմարութիւնը:

Մի բան երեւ յետոյ, պ. Տատմանցի ձեռք

ստեղծ: Ուղղութիւնը արտայայտութեան ձե-
ք է գտնում ժողովրդական քաղաքի, քարձեւա-
քների, քերականութեան մէջ: Իրան բնորոշ
փառք ժողովրդական լեզուի տեղապահու-
թեան, անհրաժեշտ կը ասուր «չէ», «չի» բա-
ղադրական յետադարձ գործածութիւնը (օրի-
նակ, «ասում չի»), որ արդի միջով գրաբարի
վրա անվաճ գրադէպին, բայց որ ժողովրդա-
կան լեզուի արդ ու հան է կապում և եթէ
նա խուժել է բերանակալան յայտնի լեզու-
լուսնայինով կանոնաւորված լեզուի մէջ, պատ-
ճառն այն է, որ աւելի աղբաւ ու արտայայ-
տել է շատ տեղերում, քան նախապէս «չէ»-ն:
Աւետիս Անտրոնեանը գրաբարի վրա կըրթ-
ված գրադէպն է: Բայց նրա գրաւածքները մէջ շատ
և շատ տեղեր կան, ուր նա, նկարագրական
նրբութիւնները, աղբաւ գոյներ ստեղծելու հա-
մար, վերջնական է ժողովրդի բերանի խօսքը:
Միթէ գրական լեզուի մէջ չը կան համապա-
տասխան բաներ՝ «վերան վաթան» արտայայ-
տելու համար:

Փաստերը անթիւ են: Եւ նրանք անասելի
պարզութեամբ ցոյց են տալիս, թէ դէպի ուր
է ձգտում գրական լեզուն՝ իր համար նոր և
նոր հարստութիւններ գիւղելու համար: Դա
գիւղ բնագոյով առաջացող մի շարժում է և կը
զանաւոր փոփոխական, արդիւնաւոր, երբ մե-
զանում նոր բաներները կը գրաւեն նրա-
կան ձեւերը և ժողովրդի լեզուն խօսքը:
Գրականութեան» ստեղծածը:

Մեր չը պիտի մոռանանք, որ աշխարհի
մէջ քաղաքային կազմը չեն կարող, որ
մեր առջև էլ նոյն ձանադարն է, որով անցիլ

տանում է անտեղ, սպանդանոցներ... Մա-
րութիւն, առողջապահութիւն, թարմ միս,
ստեղծարարներ... և քաղաքները շահվում, դա-
մական ազուտ են ունենում, և՛ ազգայնակու-
պեան առամուրը կատարել և այլ ցաւերից
զոնէ մի քէ ապահովված է մնում: Կարելի
է Միայն ինչի սպանդանոցի մասին, ուր անա-
ստեղծութիւն սպանում են էլէքտրականութիւ-
նով, և ձեր միտն է ընկնում այտուղի, ձեր
երկրի ասիական դառն իրականութիւնը, իսկ
նրա կողքին երկկայ աղանձի նոր ճուղի-
ները գեղեցիկ ձաւերը հասարակական օգու
անտեղից:

Նոյն ձեռք օրը տեսնում էք քաղաքի լու-
սաւորութեան, էփանալին ժողովարանների,
բանաւորների կրթիւնների ժամանակ աշխա-
տանք տալու համար՝ հասարակական աշխա-
կատանքները, հրեհաշիջութեան գործը, օ-
ժանդակիչ և թշնամաւոր գանձարանները,
պաշտօնական և այլ տնտեսական ընկերու-
թիւնները և այլն և այլն: Կարելի է քաղա-
ւանք և ընկերութեան էք դառն մտածմունքների,
ուս-սե խոսքի մէջ:

Այստեղ և այնտեղ... Տարբերութիւնը չափա-
դանք մեծ է: Բայց գիւղ հեղինակը շատ ու շատ
հարցեր բաց է թողել, քաղաքային ինքնավա-
րութեան շատ խնդիրներ մոռացութեան է
տուել—գոցէ պատահաբար, գոցէ և գիտակի-
ցաբար:

Վ. Տատմանցի գեղեցիկ կերպով է պատ-
կեցրել այնտեղի քաղաքային ինքնավարու-
թիւնները—այնչ չունեն ասելու: Նա տուել է
սիր այստեղի ինքնավարութիւնների համար
մի տեսակ հեռանկար, մի տեսակ կիսա-իդեալ:
Այդ տեսակէտից շատ գովելի գրքով է պ.
Տ.-ի ներկայացրածը: Ցանկալի է, որ այստեղի
ինքնավարութիւնների բոլոր մանր ու խոշոր
սպա-ձայնաւորները կարգային այդ և նման
բրօշուրները, յաճախ կարգային:

Բայց կամայական իմ միտն է գալիս մի
փոքրիկ բառ, ընթերցող. դա ուսուցիչ խօսքն է:
Մեր այն բոլոր երկրաւարող գրողները, ո-
րոնք խաղաղասում, մտաւորում են մեր ներ-
կայ կեանքը, միշտ մեղ իդէալ են դնում այն-
տեղ—Եւրոպան:
Սօսում են դպրոցների մասին—իսկոյն Եւ-
րոպայից են օրինակ բերում: Իրված է ըն-
են շատ եւրոպայի ազգեր: Մեր կարող էինք
բազմաթիւ օրինակներ բերել գանազան ազ-
գերի կեանքից, բայց կը բաւականանանք մի
հաս խոշոր օրինակով:

Ճիւրասիական լեզուն հարստացաւ, վերա-
նորգովից XIX դարի առաջին կէտում, թէեւ
նախընթաց դարերից ստացած ունէր մի փա-
թա ժողովրդականութիւն: Մօլդերի, Բուսոֆի, Վօլ-
տերի նման հեղինակների լեզուն անբաւարար
համարվեց. նա փայլուն էր, յղկված էր, նըր-
բութիւններ ունէր, բայց ժամանակը իր պա-
հան յայնքն էր անում: «Թէպէտ և մեր լեզուն,
գիւղային լեզուն աղեցնութեան մակ, հասաւ
ապշեցնող պարզութեան և խելի մի հոյակապ
գործիք էր XVII և XVIII դարերի գրողների
համար,—ասում է Ժօրժ Պէլիսէ,—բայց միայն
բօմանտիկ ժամանակից է նա ընդունակ
դառնում սրտի շարժումները, կրել կամ բնա-
հաճ երեւակայութեան բնականութիւնը արտայայ-
տելու համար»):

Ինչպէս իրականացրեց նա այդ վերական-
գանութիւնը: Մօտենալով խօսակցական լե-
զուին, դէն գցելով գրքի լեզուի կանոնները,
կաշկանդող աւանդութիւնները: Դեռ երեւի
Մայնքերը ասում էր, որ գեղանկար ու արտա-
յայտել խօսքի գաղտնիքը պէտք է որոնել հը-
րապարակներում. նա չէր ձանաւոր մի ուրիշ
ակադեմիա, բայց այն հրապարակներից, ուր
ժողովրդը առ ու ծախի է հաւաքվում: Նը-
րանից յետոյ Փրանսիական լեզուն անհմանակ-
վեց գրքերի և բարձր արհեստագործային շըր-
ջանում: Նա մշակվեց, դարձաւ գրամանալի

*) Ж. Пелисье—«Литературное движение въ XIX столѣтіи», Мос. 1895.

տանիքի խնդիրը—կրկին եւրօպական կեանքից են բերվում օրինակներն ու իդէալները։ Քաղաքային ինքնավարութեան պարտականութիւնների հարցն է մեր անալիզի առարկան—կրկին եւրօպա...

Բանը նրանումն է, որ չէ կարելի երեւակայել որ և է անհատական կամ հասարակական մարմին, որի մէջ՝ օրինակ՝ ուսմանը լինեն հսկայական չափերով, իսկ թեւերը, գլուխը, աչքն ու աւանջը ծախ անդամների չափով։ Ո՛չ, այդպիսի էակներ չը կան բնութեան մէջ. և եթէ որ և է հրաշքով առաջանան էլ իւր հրէշաւորութիւններ—շուտով կը մեռնեն։ Այդպէս էլ չէ կարելի երեւակայել մի երկիր, ուր քաղաքային ինքնավարութիւնը կանգնած լինի իր կոչումի գազաթնակէտին, իսկ նոյն երկրում մամուլը, դպրոցը, ճանապարհները լինեն ուղորմելի, ստոր վիճակի։

Ո՛չ, հասարակական կեանքի բոլոր, բացարձակ բոլոր երևոյթները շողկապված, հիւսված են իրար հետ անխզելի կապերով։ Նրանցից մէկի զարգացումը արդէն ստիպում, վճարար հրամայում է ձեռք ենթադրել միւս բոլոր մասերի քիչ ու շատ համաչափ զարգացումը։

Հասարակական երևոյթների զարգացումը կատարվում է համաչափ, հարմարակալան, ներդաշնակ ձևով, իրանց հիմքումը ունենալով ստորին տեսակի՝ նիւթական, տնտեսական կամ արդիւնագործական երևոյթների զարգացումը։

Ահա այդ ներդաշնակ զարգացման տեսակէտից դիտելով Վ. Տոտոմեանի բերողը, մեր միտն է գալիս ուսուցիչ բառը։

Որքան որ քաղաքային ինքնավարութիւնից ենք դնում պահանջներ, այնքան էլ պէտք է պահանջներ կեանքի մնացած բոլոր երևոյթներին։

Բերենք մի հատ փայլուն օրինակ։

Թիֆլիսի ինքնավարութիւնը վաղեց առաջ և մի հիմնադր գործ ձեռնարկեց։ Նա բաց աւրեց մի քաղաքային խնամքներ։ Ով ինչ տեսակ էլ մտածէր, ինչ էլ որ ասէին, մեզ համար զին չունէր. կայ այդ գործում մի սրբազան սկզբունք, որի առաջ՝ մեր կարծիքով՝ ամեն մարդ խնամարկել պարտաւոր է։ Այդ սկզբունքը տիրապետելու է մարդկութեան ապագային։ Դրա անունն է համայնակամեցում։

Եւ ի՞նչ դուրս եկաւ Թիֆլիսի այդ հիմնադրի ձեռնարկութիւնից։ Այն, որ քաղաքը կարծեմ ամակալան 2500—3000 բնակիչ ֆլաւ է ստանում գրանից։

Ինչու։

Շատ բացատրութիւններ, խորիմաստ կարծիքներ յայտնեցին թէ ձայնաւորները և թէ տեղական մամուլը։ Դուցէ դրանց մի մասը ճիշդ է, դուցէ և ստոյգ են բոլորն էլ, բայց դրանցից ամենախոշորն այն է, որ մեր ասիական հասարակութիւնը դեռ պատրաստ չէ այդպիսի երևոյթի միանգամից գործադրութեան։ Իհն մեզանում հասարակական գործի մէջ մտնողը միայն երկու պահանջ է դնում.

չեղ, նուրբ ու թեթեւ, բայց և այդպէս, նրան ներում էր ձեռն չորութիւնն ու անգոյնութիւնը։ Բերենք մի օրինակ, ասում է Պէլիսիէն. «Տեղեկաքի» երկու հատորների մէջ գտնում ենք զանազան գոյների տասից ոչ աւել որոշումներ. վեցը կարմիր գոյնի, երկուսը դեղինի և երկուսը կանաչի։ Համեմատեցէք այդ չքաւորութիւնը Շատօբերիանի հարստութեան կամ Թէֆլի Պոտիէի շրջութիւնն հետ։ Եւ այդ հարստութիւնն ու շրջութիւնը տուեց խօսակցութեան լեզուն, որ մուտք գործեց գրականութեան մէջ, նրա այն հասարակ, առօրեայ բառերը, որոնք հայածված էին գրաւոր լեզուից կլասիկական ճաշակի նախապաշարմունքների ձեռքով։ Բերնարդէն դը-Սէն-Պիերը նկատում է, որ «դեռ ոչ հեռու ժամանակի գրագէտի բնորոշ յատկութիւնն էր այն, որ նա թոյլ էր իմանում իր ազգային լեզուն. կտրվելով իր գրեթէ, նա իրան գտնում էր ինչպէս անտառի մէջ ընկած մարդ, չը կարողանալով նոյն իսկ ամենահասարակ, առօրեայ բերի անունը տալ։

Կեանքը ստեղծում է կարեւրներ, ստեղծում է և անուններ, արտայայտութեան ձևեր։ Դրականութիւնը կեանքին պիտի դիմէ, նրանից պիտի սովորէ։ «XVII և XVIII դարերի ասանդական լեզուն առարկաները միայն ընդհանուր, անորոշ գծագրութիւններով էր արտայայտում. ուստի նոր դպրոցի պորդները ոչ միայն գիտութեան և արուեստին են դիմում, այլ և արդիւնագործութեան, վաճառականութեան, գործարանների և արհեստանոցների ինքնուրոյն բարբառներին,—ամեն տեղ հաւաքում են այն առատ նիւթը, չը բխէր և չէր

իր նիւթական շահը կամ իր անձնակ փառքը, բէկալով։

Մի գործը նիւթականի խնդիր է. նա մեզանում ֆլաւ է բերում քաղաքին, այն ինչ, այնքան նա նիւթական խոշոր օգուտներ է տալիս հասարակութեանը։

Մտածակ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յունիսի 25-ին

«Մշակ»-ում վերջերս տպագրված էր մի յայտարարութիւն, որի մէջ ասված է, թէ Թիֆլիսում լոյս է տեսել «Արդիւն» Կոոստանդնուպոլիսի երգած և Տրուֆիլի նօտագրած «Պաղ աղբիւրի մօտ» և «Լուսինի» ժողովրդական երգերը»։ Ժողովրդական երգ ևս հասկանում եմ ան, որի հեղինակը յայտնի չէ լինում և մեծ մասամբ տարածվում է անգիր, առանց տպագրութեան։ Բայց «Պաղ աղբիւրի մօտ» կանգնած մի աղբիւր՝ երբ մի քանի անգամ տպագրված է ու հեղինակն էլ յայտնի է, իմ հայրն է՝ աղու Ջիւրախի։ Բանն այն է, որ առաջին անգամ չէ իմ հօր երգերը շփոթվում են ժողովրդականի հետ, երկի նրանց շատ ժողովրդականացած լինելուն համար։ Թայտնի երաժիշտներն է, Տիգրանեան, Կոզաշենից վաղուց ձայնագրել ու հրատարակել են նրա «Բարի գողցեցիկը», չը լինելով, որ Ջիւրախն է։ «Врагъ мой» հանրածանոթ ժողովրդական մէջ ձայնագրված կայ նրա «Քո փափաքով վաճում եմ» երգը, զարմեալ ժողովրդականի անունով։ «Այծեմալ», «Բոյրեքի մէջը», «Երկունի. ծառը» նոյնպէս ձայնագրվեցին, հրատարակվեցին զանազան տեղերում, երգվեցին մայրաքաղաքներ մեր ուսանողական երեկոյթներում, ոչ մի անգամ չը լինելով հեղինակի անունը։ Իսկ եթէ այդ հեղինակը այսօր Թամակ գտնէ մի անգամ չէ բարձրացրել իր ձայնը, այդ չէ նշանակում, թէ մեզ իրաւունք է տալիս այսուհետեւ էլ նոյնպէս վարվելու։

Գ. Լեւոնեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՆ

Պարսկաստանում խօսերա երեւան եկած լիւնելու պատճառով, երկրիս իշխան կառավարչապետը անհրաժեշտ համարեց, որ Թիֆլիսի նահանգի բոլոր առողջապահական գործադիր յանձնաժողովները սկսեն իրանց գործողութիւնները։ Թիֆլիսի պ. նահանգապետը շրջաբերականով դիմել է բոլոր գաւառապետներին և քաղաքային վարչութիւններին՝ ձեռնարկել համաձայնութիւնների առաջն անունը. համար բոլոր անհրաժեշտ առողջապահիկ միջոցները։

Շատ խուսուց մեզ գրում են յունիսի 22-ին, «Այս գիշեր ժամը 1-ից 1/4 պակաս, տեղի ունեցան երկրաշարժի ուժեղ հարուածներ. մինչև անգամ խոր քնի մէջ ընկնելով մարդիկ զարթեցին հարուածների ուժգնութիւնից և փողոցները լցվեցին։ Թուրքերի թաղում սկսեցին զօրեղ հրացանաձգութիւն, որպէս զի մնացած քնածներին էլ զարթեցնեն։ Աղագրականութեանը դարձեալ տրեքը ա՛ն ու սարսափը. հազիւ մի քիչ հանգիստ լուսնի է քաշել վերջին ժամանակներս, կրկին անձամբ երկրիւր ցցվեց ամենքի առաջ. Կարիք է զգացվում փայտէ բնակարանները»։

Էլ ուղում իմանալ XVII դարի մեր վերացական գրականութիւնը։

Եթէ այսպէս էր ֆրանսիական լեզուն, ի՞նչ պիտի լինի մեր լեզուն, որ անցեալից մի փոքրիկ ժառանգութիւն է ստացել, ժառանգութիւն, որ չէ կարող հարստութեան և վերականգնութեան աղբիւր դառնալ։ Չը մոռանանք, որ մեր անցեալ գրականութիւնը վերացական է, կրօնական աշխարհիկ կեանքը շօշափող լինչ գործեր ունենալ։ Եւ մնալով այդ գրականութեան, նրա մեծած ու քաղաքացած լեզուի ստորուկ, մենք երբէք չենք կարող մի կենսունակ, ժամանակի հետ ապրող լեզու ստեղծել։ Նրանք, որոնք կարծում են թէ կեանքը գերեզմանից պիտի դուրս գայ և ոչ թէ ապրող, մտածող ու գործող աշխարհից, ցոյց են տալիս, որ արհամարհում են բնութեան և մարդկութեան օրէնքները։

Ահա ինչ փաստեր և իրողութիւններ էին մեզ դեկավարում մեր այն յօդուածը գրելիս, որ այնքան վրդովմունք է պատճառել պ. Աւրոյցին։ Սա կը լինի մեր պատասխանը և միւս վրդովմունքներին։

Վ

Ասացինք որ մեզանում տառերի բէֆօրմատորները կարծում են, թէ տառը փրկութիւն է, թէ տառերի բարեփոխումով լեզուի հարստութիւնը, գրական բարգաւաճում կառուցանայ։ Պ. Աւրոյց ճիշդ այդ նպատակով էլ ընդունել է երկու նորութիւն, երկուսն էլ հին նորութիւն։ Առաջինը՝ Ղազարոս Աղայեանից հիւանդութիւնն է. երկրորդն այն է, որ պ. Աւրոյց շնչում է բառերի վերջից յ տառը, մի բէֆօրմ, որ 1860-ական թւականներին Ստեփան

Մենք ստացանք Շվէյցարիայի Լոզանն քաղաքից մի յայտարարութիւն, որից երևում է, որ այդ քաղաքում հաստատված Հայկազեան գիշերօթիկ վարժարանի տեսուչ պ. Նալբանդեանի խմբագրութեամբ առաջիկայ օգոստոսի 1-ից հրատարակվելու է հայերէն մի պատկերազարդ ամսագիր «Գիտութիւն» անունով, որի նպատակն է տարածել և ժողովրդականացնել գիտութիւնը հայ ժողովրդի բոլոր խաւերի մէջ։ Բաժանորդագիրն է տարեկան 12 ֆրանկ կամ 5 րուբլի։

Ստացանք Ս. Մ. Մոցիկեանի «Տարածուած ակտը» վերնագրով բերողը, որից խմբիչները գործածութեան սովորութեան դէմ։ Տեղական է Բազուրի «Արօր» տպարանում. գիրն է 3 կոպէկ։

Մեզ յայտնում են, որ դերասան պ. Պետրոսեանը մի քանի ընկերներով ներկայ տարվայ սեպտեմբերին գնում է Պարսկաստան՝ թէհրանում մի քանի ներկայացումներ տալու համար։ Երկի հայ դերասանական խմբի անդամներից շատերը սեպտեմբերից մինչև յունիսը՝ Նոյնպէս դիմելու են այս ու այն կողմ թափառելու և ներկայացումներ տալու, որովհետև Թիֆլիսի Հայոց Դրամատիքական ընկերութիւնը խումբ պէտք է պահէ միայն յունիսից։

«Ноб. Об.» լրագրին հեռագրում են, որ գանձակի մօտիկ ամբարանցում՝ Հալիբէնդում՝ զգացվել են երկրաշարժի հարուածներ։

Պօստ հեռագրական գրասենեակներում ծառայող կանանց իրաւունք է տրվում այսուհետև ստանալ նոյն վարչութեան բոլոր աստիճանները՝ ստանալով այդ աստիճաններին համապատասխանող ուժեղ, լիովին իրաւունք է տրվում նոյնպէս լինել պօստ-հեռագրատան գլխաւոր թէ քաղաքներում և թէ քաղաքներից դուրս։ Նշանակվելու, տեղափոխութեան և առանձին յանձնարարութեան համար ուղարկված դէպքերում նրանք էլ ստանալու են նոյն չափով ճանապարհածախս և այլ ծախքեր, ինչ որ ստանալու են նոյն աստիճանի ունեցող տղամարդ պաշտօնեաները։

«Ноб.» լրագրը հաղորդում է մի շատ համակրելի փոքրիկ ձեռնարկութեան լուր։ Ռուսական բժիշկների ընկերութիւնը ծրագրում է Պետերբուրգում հիմնել մի մեծ տուն էֆան և ձրի բնակարաններով ծերացած բժիշկների համար։ Այդ տունը կտնկելու է Ս. Պ. Բոսկիւնի անունով, որովհետև շինվում է նրա յիշատակն անմահացնելու համար։ Ընկերութիւնն արդէն խնդիր է ներկայացրել Պետերբուրգի քաղաքային ինքնավարութեան, որ իրան ձրիաբար դրվի այդ հիմնարկութեան համար անհրաժեշտ հողաբաժինը։

Փանէն մտցրել էր իր «Հայկական Աշխարհ» մէջ։

Պ. Աղայեանի բէֆօրմը գոյութիւն ունի 10—12 տարեց ի վեր. բայց արդեօք ազդել է լեզուի հարստութեան վրա, արդեօք հիւնը փրկութիւն դարձել է մեզ համար։ Շատ զարմանալի կը լինէր, եթէ տառը, ուղղագրութեան այս կամ այն ձևը այդպիսի ահագին յեղափոխութիւն առաջացրած լինէր։ Առանց հիւանդութեան գրում էին մեզանում Բաֆֆին, Գառնա-Գալիպան։ Իսկ հիւնը ի՞նչ տաղանդներ առաջ բերեց։ Եթէ ուղղագրութիւնը այնպիսի նշանակութիւն ունենար, ինչ տալիս են նրան մեր բէֆօրմատորները, պէտք էր, ուրեմն, որ անգլիական գրականութիւնը ամենախելոյն ու ամենաազդեալ լինէր։ Բայց Շէքսպիրն իրանց հանձարից շնորհիւ անգլիական լեզուի այնքան դժուար ուղղագրութիւնից։ Այսպէս և ֆրանսիական գրականութիւնը։

Ուրեմն, պէտք է միանգամայն դէն գցել մեր բէֆօրմատորների երգերը գրական վերածնութեան, շրջութեան և այլ այսպիսի բաների մասին։ Դրանք անբովանդակ երգեր են։ Ձայնաւորներից գուրկ արարական այլուրները իր բոլոր դժուարութիւններով արգել չեղաւ, որ մի փրկուի անմահանալ իրեն բանաստեղծութեան վիթխարի մի դէմը։ Հարց կարող է լինել միայն հեղուկութեան մասին։ Սա, ճիշդ որ, կարեւոր հարց է, բայց այստեղ էլ մեր բէֆօրմատորները անհետեղական են, կիսատ-պոստ գործ են կատարում, փաթաթված են նախապաշարմունքների մէջ, այնպէս

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՁԸ

Կուրսիկի ռազմագիտութիւնը։ Գինեքալ Կուրսիկի ռազմագիտութիւնը բոլորովին շուտաւրեցում է Բերլինի լրագրի պատերազմական աշխատակիցներին, որոնցից ոմանք ենթադրում են, թէ հապօնացիների կողմից լեռնանցքը թողելը բացառապէս ցուցական բնուրութիւն ունի, ուրիշները հաւատացած են, որ նրա պատճառը ճանապարհների փչանան է անձրևներից, որոնք անհնարին են դարձնում խմբային շարժումները։ Տօկիօից հեռագրում են յունիսի 19-ին. Շօխունի բարձրութիւնների վրա Լեւոնեանի հանդէպ ուսանողները գրաւել են սաստիկ ամրացրված լեռնային զէրքեր, որոնք ձգվում են երկաթուղու հետ դուզահեռաբար։ Պատանէշները և խրամատները պաշտպանված են երկաթաթելի ցանցերով և հինգ շարք մարտկոցներով, որոնք ծանր թնդանօթներ ունեն։ Պօրտ-Արտուրից դէպի հիւսիս ուսանող շինում են մի փոս, 81 անգլիական մղոն երկարութեամբ, 10 ոտնաչափ լայնութեամբ և 10 ոտնաչափ խորութեամբ։ Փոսը շրջապատված է փշոտ երկաթաթելով։ (Внрж. Вѣд.)

Նապոմական ազիսաօրները։ Վերջերս մաւուլի մէջ տեղեկութիւններ երևացին, որ Կ. Պօլիս են եկել հապօնական ազիսաօրներ՝ Թիւրքիա գրգռելու Ռուսաստանի դէմ։ Այդ ազիսաօրների թիւն պատկանում է և հապօնացի մի ծովապետ, որ առաջարկել է սուլթանին վերականգնել Թիւրքիայի նաւատորմը։ Նրա մասին մի թիւրք բարձրաստիճան պաշտօնեայ հետեւալն է պատմել։

—Չը գիտեմ, նկատել է պաշտօնեան, ընդունել ենք մենք առաջարկութիւնը թէ ոչ, բայց կարեւոր է այս խնդիրը, թէ ինչի համար էր նա եկել և ինչ նպատակ ունեն հապօնացիները ուժեղացնելու մեր նաւատորմը։ Դուք կարծում էք, թէ նրանց համար անհրաժեշտ է փակել ուսանելի Սև ծովում։ Ոչ, ես աւելի հետեւ կը գնամ։ Նապոմական ծովապետի առաջարկութիւնը խոր միտք ունի յամենայն դէպի։ Ես ենթադրում եմ, գաւառից հանգամանքներից, որ հապօնացիները որոշել են զբօյի հետ հաւասարեցնել ուսուական պետութիւնը, ամեն տեղ արգելքներ յարուցանելով նրա դէմ։ Նրանց համար կարեւոր է լինել ծովային ճանապարհների տէր։ Ես չեմ սխալվի, եթէ ասեմ, որ հապօնացիները վախում են մի գուցէ սև ծովեան նաւատորմը անցնէ Դարդանէլով։ Նորիս մամուլի մէջ լուրեր տարածվեցին, որ իւր սուլթանը հակառակ չէ նաւերի անցնելուն։ Դուցէ այդ հանգամանքը բալտիկական եւկադրայի հարցի հետ միասին ստիպել է հապօնացի ծովապետին գալ Թիւրքիա։ Թիւրքական նաւատորմի վերաբնութիւնից չը պէտք է վախել, բայց պէտք է հսկել հապօնական լրտեսների վրա։ (H. Bp.)

Ո՞ր նրանց արածը միակողմանիութեամբ, ծայրայեղութեամբ խկապէս ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ կոյր ատելութիւն այս կամ այն տառի դէմ։

Ամենից առաջ աչք է ծակում մեր վերանորոգիչների ինքնավարութիւնը, անձնապատասխանութիւնը։ Գրականութիւնը ազգի սեփականութիւն է և նրան վերաբերվող հարցերը նախ քննվում են, նախ ենթարկվում են դատաստանի և յետոյ միայն ընդունելութեան կամ մերժման վիճակին արժանանում։ Մեզանում այդպէս չէ։ Ամեն մէկը հեղինակութիւն էլ է, դատաւոր էլ, վճռող էլ, գործադրող էլ։ Մէկին դուր չէ գալիս օ տառը և նա հալածում է նրան, անհիթեթութիւնների հասնելով (անցեալ տարի, երբ ամենքի հետաքրքրութեան առարկան դարձել էր սերբիական Պետր թագաւորը, մի հայ ամսագրում կարելի էր յաճախ տեսնել «Պիտոք» ուղղագրութիւնը), միւսը ատում է վ տառը, մի երրորդը յ-ի դէմ է զինվում։ Պ. Աղայեանցը, հիւնի գործածութիւնը մտածելով, չուզեց իմանալ, որ իրանից տնհամեմատ ձեռնհաս լեզուագէտներ կան (հինց նոյն իսկ Միլիթրեանները) և առանց այլ և այլութեան սկսեց գործադրել իր կանոնները։ Ի՞նչ հաբկաւոր էր հարց ու փորձ, ի՞նչ հարկաւոր էր կարծիքների փոխանակութիւն։ Մէկը վճռեց, այդ մէկին էլ կարող է ամբողջ ազգի վզին փաթաթել իր վիճումը։ Այդ ինքնավարութիւնից առաջացաւ մի աւելորդ շփոթութիւն, որ բնական առանց այն էլ բաբոնական խառնակութիւն ներկայացնող մեր ուղղագրութեան վրա։

(Կը շարունակվի)

Ռուսաց զինքի վերջին աջողութիւնները: Լեւ-
օսանքի հեռագրում են. ռուսաց զինքի վերջին
աջողութիւնները Դալիսիան լեռնանցքի մօտ
և գետերով Միշկինի գործարարի մէջ, լաւ
ապաւորութիւն թողնելով: Յամառ լուրեր են
պտտում, որ եւրոպացիները կորուստները
Դալիսիան լեռնանցքում 8000 մարդից աւելի
է, իսկ գետերով Միշկինի գործարարի հետ
կուր մէջ եւրոպացիները կորցրին 1500 հոգի:
Վերջին ճակատամարտերի ընտրոյ յատկու-
թիւնը այն է, որ եւրոպացիները ընդունելին
սուլիսային կուրը, որի հետեւանքները նրանց
համար կորստաբեր եղան: Միշկինի գոր-
ծարար գերի ընկած եւրոպացիները հաղոր-
դում են, որ ուստիսի հայթայթումը եւրո-
պացիներին մօտ անբաւարար է. սնունդը վատ է.
եւրոպական զինուորները երկու օրով մնում
են առանց սննդի (Русь):

Եւրոպացիները այլու են առնում Պորտ-Սա-
նուրի համար: Եւրոպական զործակալները
գնել են բրիտանական Կոլումբիայում և Վա-
շինգտոնի շտաբում 10,000 տոնն ալիւր,
Պորտ-Սանուրը ուղարկելու պայմանով վեց շա-
բաթից յետոյ, յունիսի 10-ից սկսած: Այդ ա-
ռիթով անգլիական մի լրագիր հետեւեալ նկա-
տողութիւնն է անում. «Եթէ ընդունել, որ
այդ ճիշդ է, ալիւրի գնումը ցոյց է տալիս,
որ եւրոպացիները ոչ միայն վատահ են թէ
Պորտ-Սանուրը մի ամսից յետոյ իրանց ձեռքը
կընկնի, այլ և նրանք յոյս ունեն, որ մինչև
այդ ժամանակ կէտք է կերակրեն ռուս գերի-
ներին մեծ քանակութիւն, որովհետև իրանց
սեփական զօրքերը պէտք չունեն ալիւրի, քա-
նի որ նրանց սնունդը—բրինձ է և չորացրած
ձուկն: Ուրեմն պարզ է, որ եւրոպացիները
կամենում են զբաղնի Պորտ-Սանուրը բան-
տարութեան տեղ նրա պաշտպանների հա-
մար, փոխանակ որ նրանց փոխադրեն Եւ-
րոպայ: Այդ նորամուտութիւնը — ուստիսի
պատրաստելը այն բերդի պաշտպանների հա-
մար, որ իրանք պաշարում են, զարմանալի է
և նոյն իսկ կոմիւրական, բայց բոլորովին հա-
մապատասխանում է այն հեռատեսութեան,
որ մեր զաշնակիցները ցոյց են տալիս իրանց
պատրաստութիւնների մէջ»:

Այդ հեռատեսութիւնը, ասում է «НОВОСТИ»
լրագիրը, գովական է, բայց Պորտ-Սանուրը
գետ իր տեղը կանգնած է և նրա պաշտպան-
ները, երբ բերդի առաջ երևայ ալիւրի տրան-
սպորտ, կարող են ասել. «հաղթէք, շնորհ բե-
րէք. ձեզ համար—մուտքը բաց է «НОВОСТИ»:

Եւրոպական պաշտպանական հաղորդագրու-
թիւն: Եւրոպայի ներկայացուցիչները եւրո-
պական պետութիւնների մօտ հրատարակել
են հետեւեալ հերքումը.

«Երբ մեր կառավարութեան յայտնի եղաւ,
որ օտարազգի մամուլի մի մասի մէջ լուրեր
են հաղորդված Լեւոսիանից, թէ եւրոպական
զինուորները անգլիականներին են գործում վի-
րաւոր ուսանելի հետ և յօշոտում են զիսկ-
ները, կառավարութիւնը հարկաւոր է համա-
րում յայտնել, որ կատարված ըննութիւնը
պարզեց որ բոլոր այդ մեղադրանքները զերկ-
ված են որ և է հիմքից: Կատարված ըննու-
թիւնը հաստատում է, բոլորովին որոշակի,
որ ոչ մի անգլիական զէպը չէ եղել եւրո-
պական բանակներից ոչ մէկում: Դիվիզիաների
բոլոր պետերը հաւատարմութիւն են, որ կարգա-
պահութիւնը այդ կողմից չէ խախտվել և որ
մեր զօրքերը հաստատապէս յիշել են այն
զգուշացումը, որ արվել են հրամանագրերի
մէջ, թէ անվտանգաւոր թշնամին—թշնամի
չէ, այլ եղբայր» (Н. Д.):

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԻՆ

—Դժբաղդաբար, ինչպէս երևում է, «Daily
Mail» լրագիրը հաստատում է Ստանի կոտո-
րածը. «Daily News» լրագիրն ևս հաստատում է
նրա տեղեկութիւնները: «Ստանի Լեւոսիային
գիրքերում աղէտից առաջ 12,000-ից աւելի
ժողովուրդ կար (և անգլիական լրագիրը յակնեմ
անուանէ առաջ է բերում գիւղերի ցուցակը
ամեն մէկը բնակիչների թիւով) Իրանցից մօտ
2,800-ը տարվել են Մուշ, այդքան հոգի էլ
պատասպարվել են սարերում: Մնացած ժողո-
վուրդը, 5—6000 կոտորվել է: Հացը և ուրիշ
ուտելիքը այրվել են, տաւաքը մորթուել են
կամ բռնել տարել: Կոտորածին մասնակցող
բրիտանացի պատկանում են այս ցեղերին. Սա-
բոն, Շալայ, Բաղդան, Շէլիգուլթան, Պարիկ
և Բշիտան: Նրանց պարագլուխն էր Չէլանցի
Չէլիկ Անիշը, չէլիկ Մանուշի որդին, որ
1894-ի կոտորածի ժամանակ հռչակվեց իր
անգլիականներով: Պաշարված ծալօրիկից
փախած մօտ 300 հայ ընտանիք ընկան բեր-
դերի լարած թակարդի մէջ և սրամաշ եղան
թուով մօտ 1500 հոգի: Մի ուրիշ շարք տեղի
ունեցաւ Ալիւրի գիւղի մօտ, ուր սպանվածնե-

րի մարմինները, գետը թափված լինելով, ջրի
առաջը կարել էին: Որպէս գի ջուրը չը յորդէ,
թիւրքերը հայերի դիակներին կազմված թու-
մը ցրվեցին թնդաթնդների հարուածներով:
Բրիտանիան և թիւրքերի զոհ դարձան մեծ մա-
սամբ անպաշտպան կանայք և երեխաներ: (P.B.)

—Իտալիայում և ամբողջ Եւրոպայում մեծ
աղմուկ է հանում պիէմօնտցի ուսուցիչ Ալֆ-
րեդ Տրոպետտին, որ սովորել է 400 լեզու և
բարբառ և իր աշխատասիրութեան համար
«Հին աշխարհի լեզուների մէջ եղած ծննդա-
բանական կապը» վերնադրով, նորերը ստա-
ցաւ 10,000 ֆրանքի ակադէմիական պրէմիան:
Այդ նոր Մեցցօֆանտի մասին յաշնորդ ան-
գամ մենք կը տպենք Նապոլիից ստացած մի
թղթակցութիւն:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՅ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

25 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Գնենք աղիւստան Կուր-
պատկինի հեռագիրը Նորին Մեծութեան յու-
նիսի 22-ից. Յունիսի 22-ին Վաֆանգուտի
շրջակայքում, 14 վերստ դէպի հիւսիս-արե-
ւելք Մէնիւլէնից և հարեան Պոստանցի գիւ-
ղի մօտ խուզարկու խմբերի միջև տեղի ունե-
ցաւ հրացանաձգութիւն, որից յետոյ եւրո-
պական խուզարկու խմբերը հեռացան դէպի
հարաւ: Մեզ մօտ վերաւորելիցն իսկայն եր-
կու ձի: Սեւադէստունի շրջակայքում, Բայո
բարձունքների վրա, 10 վերստ դէպի հարաւ
Սեւադէստից, մեր խուզարկու խումբը, եւրո-
պական պահակախմբերի հետ ունեցած հրա-
ցանաձգութեան ժամանակ կորցրեց 8 կօզակ
սպանված և 2 վիրաւորված և կազմից դուրս
եկած 9 ձիեր: Սեւադէստի խմբերը հարաւային
ուղղութեամբ պարզեցին, որ Եւրոպայի գիւ-
ղի շրջակայքում, 7 վերստ հարաւ-արեւելք
Չայանց, գտնվում են հակառակորդի առա-
ջապահ զօրամասերը, ունենալով մինչև 1000
մարդ հետեւի էակազորների կից և 4 թնդա-
ղանութիւն ու Ձինսօսօն գետի հովտում, Դեա-
մուլինցայի մօտ, մի բաւարար 12 թնդա-
նութիւնով և հեծելազօրքի մի էակազօր: Այդ
պահակախմբի ետեւ Ուստիսիանի մօտ խմբ-
ված են հակառակորդի նշանաւոր ոյժերը:
Այդ զօրքերը, չինացիների ցուցմունքներով,
ափ իջան Դաշտուսիում, 60 վերստ դէպի
հարաւ-արեւմուտք Դաշտուսից: Յունիսի 21-ին
կօզակների խուզարկու խումբը հեծեալ կա-
մաւորներով հասաւ մինչև Պալեմագլա, Ձինս-
օսն գետի ձախ վտակի հովտում, 9 վերստ
դէպի հիւսիս-արեւելք Եւրոպայից: Պա-
լեմագլայից դէպի հարաւ երևան հանվեցին
հակառակորդի բաւական նշանաւոր ոյժեր:
Մեզ մօտ, Պալեմագլի մօտ, եւրոպական պա-
հակների հետ ունեցած հրացանաձգութեան
ժամանակ վիրաւորվեց մի կօզակ: Յունիսի
21-ին դէպի Ուշալիսիան լեռնանցքը ստանդ
հիւսիսային ճանապարհի վրա մեր երկու վաշ-
տը և հարիւրեակը յետ մղեցին եւրոպական
առաջապահ զօրաբաժինը Լիւտեանտաւորից,
կորցնելով մէկ կօզակ սպանված, մէկը վիրա-
ւորված և 3-ը անհետ կորած:—Փոխ-ծովա-
պետ Սկրիպովի հեռագիրը Նորին Մեծութեան
յունիսի 22-ից: 1) «Ամենահայտնակօրէն գե-
կուցանում եմ Ձեր Մեծութեանը, որ 3-րդ
կարգի կապիտան բարձր Բաղէնի հրամանա-
տարութեամբ Դինգան նաւահանգիստը ուղար-
կված վաղիվօստօկեան նաւահանգիստի ակա-
նանաւոր է «Լէնա» փոխադրող նաւի զօրա-
բաժնի կատարած խիստ խուզարկութիւնը ե-
րևան հանեց պատերազմական որ և է նաւերի
բացակայութիւնը այդ նաւահանգիստում: Ա-
ռետրական նաւերից նաւակայանում գտնվում
էին կաթոսածեան մի շրջանի և առաջադա-
տար նաւ, որոնց կրակ տուեցին ծառայող-
ներին իջնելով նրանցից, նոյնպէս ոչնչացր-
ված են ափի վրա գտնվող բազմաթիւ շա-
խաղանքներ: Եւրոպական թաղում և ափի վրա
երևան են հանված շտապ հաւաքողը եւրո-
պական զօրքեր, որոնք սկսեցին հրացանաձգու-
թիւն ականանաւորների վրա, որոնք կրակ բա-
ցին, որով և ստիպեցին մարդկանց հեռանալ:
Ականանաւորները ուսմբերով հրահեցին զօրա-
նոցները: Մեր կողմից կորուստներ չը կան»:
2) Կրէյսէնների խումբը ծովապետ Բէզդըբա-
զովի զօրախմբի տակ, յունիսի 18-ին, անցնելով
Կօրէական ջրանցքը երեկոյան 6 ժամ 20 րո-
պէս, հանդիպեց 7 մեծ նաւերի, նման 4 զը-
բահիկի կրէյսէնների և 3 էսկադրօնեան զը-
բահիկիներին: Մեր նաւախումբը յետ նահանջեց:
Թշնամին սկսեց հալածել, բանալով կատարե-
լապէս անջատ կրակ 80 կաբլէտօքների հե-
ռաւորութիւնից: Մեր նաւերը չէին պատաս-
խանում: Երեկոյան 8 ժամին առջևից յար-

ձակում գործեցին զօրաբաժնի վրա 11 ակա-
նանաւոր: Եւրոպացիների այդ յարձակումը
կատարելապէս անաջող էր: Ծովապետ Բեզդը-
բազով կարծում է, որ մեր կրակով ջրատոյզ
են արված երկու ականանաւոր: Հետեւեալ ա-
ռետր թշնամին չէր երևում: Նաւախումբի
մէջ ոչ կորուստներ կան, ոչ էլ վնասուածներ»:
—3) յունիսի 21-ին Վաղիվօստի եկաւ, լէյ-
տենանտ Ժերվէի հրամանատարութեամբ, Եւ-
րոպական ծովում մեր կրէյսէնների բռնած
6000 տոնն ունեցող բրիտանական Չէլան-
գէմ շրջանաւոր, որը Օտարալից գնում էր Փու-
զան շախմատի և փայտի բեռնով մէկու-Փու-
զանեան երկաթուղու գծով:

25 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Գնենք աղիւստան Կուր-
պատկինի հեռագիրը Նորին Մեծութեան յու-
նիսի 21-ին հարաւային ճակատի վրա հակա-
ռակորդը աշխատում էր յետ մղել գիծը և մեր
պահակները, բայց նրա փորձերը չաղողվեցին:
Ի նկատի ունենալով, որ եւրոպացիները մաք-
րեցին Վաֆանգուտ և Պոստանցի գիւղերը,
նոյնպէս և տեղեկութիւններ ստանալով, որ
նրանց առաջապահ զօրամասերը հեռանում են
դէպի Մէնիւլէնից գետի ձախ ափը, մենք
յունիսի 21-ին կատարեցին խիստ խուզար-
կութիւն Մէնիւլէնի ուղղութեամբ: Առաւօտեան
9 ժամին հակառակորդի ոչ-մեծ առաջապահ
զօրամասերը, բաղկացած հետեւի զօրքից և
հեծելազօրքից 2 գնդաձիգներով, երևան հան-
վեցին Վաֆանգլա, Եւրոպայի հետեւեալ
կողմերի վրա, 6 վերստ դէպի հիւսիս Մէնիւ-
լէնից: Հետեւի հեծելազօրքի և կա-
մաւորների կրակը և ձախ թևի ետեւից դնալ
ստիպեցին եւրոպացիներին մաքրել նրանց
զբաւած գիծը և հեռանալ դէպի բարձունքնե-
րը Պոստանցի մօտ, 4 վերստ դէպի հիւսիս
Մէնիւլէնից: Մեր բաւարարն, որ կանգնել էր
գիծի վրա, կրակ բացեց. հակառակորդի հե-
ծելազօրքի և առաջնորդների վրա, որոնք
սարքվում էին բարձունքների վրա: Կրակը
այնքան աղող էր, որ մեր առաջին հրացանա-
ձգութիւններից յետոյ եւրոպացիները փա-
խուստ տուին դէպի Մէնիւլէն, հաւաքելով ի-
րանց վիրաւորներին, ձիերին. զէնքը և աղ-
մամթերքը: Մեր կամաւորների խումբը գրա-
ւեց երկաթուղիական կայարանը, բայց այլ ևս
առաջ շարժվել չը կարողացաւ, որովհետև Մէ-
նիւլէնի քաղաքի պատերը գրաւել էին եւրո-
պական հետեւի զօրքը և լեւոսիային արա-
վելիս, ինչպէս և բարձրութիւնները 5
վերստ Մէնիւլէնից արեւելք: Մի և նոյն
ժամանակ Մէնիւլէնի գետի ձախ ափից
հակառակորդի բաշտային թնդաթնդները կրակ
մեր գրաւած բարձրութիւնների վրա: Սա-
տիկ խուզարկութիւնը երևան հանեց հա-
կառակորդի բաւական նշանաւոր ոյժերի ներ-
կայութիւնը Մէնիւլէնի գետի ձախ ափի վրա
նաև առաջաւոր մասերի գտնվելը Մէնիւլէ-
նում և այդ քաղաքի արեւելեան բարձրու-
թիւնների վրա, որոնց թուում 6 էակազօր
հեծելազօրք գնդակահանելով: Մեր կորուստ-
ները—մի գնդաւոր սպանված է, երկուսը վի-
րաւորված և երկուսը անհետացած, իսկ կազ-
մից դուրս են եկել 6 ձիեր: Հակառակորդի
կորուստները սպանվածներով և վիրաւորնե-
րով աւելի շատ են, քան մերը: Երկու եւրո-
պական զօրաւոր 4-րդ գնդի գերի են ընկել:
Սեւադէստում հակառակորդը պահակներով
գրաւում է լեռնանցքի հարաւային կողքը,
ունենալով պահակաւորներ Ծանձու գիւղում,
Սեւադէստից 6 վերստ հարաւ: Հակառակորդը
գրաւել է նոյնպէս Սիֆանային և Պոստանցի
դէպի հարաւ բարձունքը: Մեր մի խուզարկու
խումբը որ յունիսի 22-ին անցել է հակառա-
կորդի, պահակային պահպանութեան գծից
մինչև Չօսուսիստուն գիւղը, սարերի մէջ,
Մէնիւլէնից 26 վերստ դէպի արեւելք, արեց
այդտեղ եւրոպական խուզարկու խումբը,
գրաւելով գնդը, ձիերը և մթերքը: Ընդհան-
րապէս, խուզարկութիւնները երևան հանեցին,
որ հակառակորդի պահակային պահպանու-
թեան գիծը լեռնային շրջանում, երկաթուղուց
արեւելք, տարածվում է Պոստանցի հարաւ-
բարձրութիւնից մինչև Շիլիստունում, Ձինս-
օսն գետի ձախ վտակի հովտում, Սիֆան-
տան, Ծանձու, Եւրոպայի և Լեւոսիայի
գիւղերի միջով: Տաւաքաշտուն եւրոպա-
ցիները գտարկել են, ինչպէս և Մադեա-
վայան, Կուսնայի ճանապարհի վրա դէ-
պի Սեւադէստ: Չապանցի լեռնանցքը գրա-
ւել է հակառակորդի մի փոքր զօրախումբ:
Յունիսի 21-ին, հակառակորդի առաջապահ
խումբը յետ մղվեց մեզանից վերաւորութեան

լից և շտապով հեռացաւ Ուշալիսիան լեռ-
նանցքը: Այդ լեռնանցքի խուզարկութեան հա-
մար մեր զօրքերի մի մասը ուղղվեց դէպի
գիծի ձախ թևի ետեւ, բայց հանգիստեց եւ-
րոպական վաշտերին, որոնք աշխատեցին
կտրել նրա առաջ նահանջման ճանապարհը,
բայց յետ կանգնեցին օգնութեան հասած մեր
հեծելազօրքի կրակից ստիպված: Մինչ այդ,
մեր կամաւորները, մօտենալով լեռնանցքին
հիւսիսից, գնեցին գիծերը և նրանց զբա-
ւող թշնամու ոյժերը, որոնք մի գունդ հետե-
ւակ, մի գունդ հեծելազօրք, 4 թնդանոթ և
մի քանի գնդակահանքներ ավելի էին. խու-
զարկութեան ժամանակ մեր 7 զինուորները
վիրաւորվեցին: Միմուլէն-Դալիսիան լեռնանց-
քի ուղղութեամբ, եւրոպացիները առաջվայ
պէս բռնել են պահակային պահպանութեան
գիծը Լանաֆանից Սուստօձիի վրայով մինչև
Գանազու: Եւրոպական առաջապահ խմբերը
երեւցել են նաև 6 վերստ Պալեմագլա դէպի
հարաւ, ճակատը դէպի հիւսիս, Նաման, Մա-
նիլէ, Մեմաձի, Սանդէլ և Ալիստուն գիւղե-
րում: Յունիսի 20-ի լոյս գիշերը մեր երեք
կամաւորները, ոտքով Սանդէլ հասնելով, գի-
տեցին այդտեղ բանակ գրած հակառակորդի
մի բաւարար և մի էակազօր և երբ իրա-
րանցում ծագեց, օգուտ քաղելով գիշերվայ
մթութիւնից, չկարողացան թափվել: Յունիսի
20-ին մեր խուզարկուները եւրոպական պա-
հակների գծով անցնելով հասան մինչև Պեմ-
գիւղից հարաւ և հանդիպելով եւրոպական
պահակաւորների կրակին, յետ դարձան: Վիրա-
ղարձի ճանապարհին, Նամանի մօտ, թանձր
մշուշի մէջ նրանց շրջապատեց հակառա-
կորդը, որ մի բաւարարից էր բաղկացած.
նրանց ազատելու համար շտապեցին մեր մօ-
տաւոր պահակաւորները և զբաւեց օգնու-
թեամբ խուզարկուները կարողացան տալ
անցնել, բայց այնու ամենայնիւ պօղպօղա-
չիկ Բուլիկա և 27 զինուոր կարված մնացին:
Բացի դրանից վիրաւորվեցին պօրուչիկ Կնիպ-
պէր և մի կօզակ: Յունիսի 21-ին, եւրոպա-
ցիները կամեցան կէսօրվայ մօտ արշաւել
Տիւսովանի վրա, բայց կորուստներով յետ
մղվեցին մեր հետեւի կրակից: Յունիսի
22-ին, կօզակային մի հարիւրեակ Ալիստունի
մօտ Դիւսալէնից 13 վերստ հարաւ, կանգնեցրեց
եւրոպական երկու էակազօրի շարժումը, ո-
րոնք շտապով հեռացան դէպի հարաւ և հե-
ռուս: Հակառակորդի հետեւի պահակային
խմբի հետ ունեցած հրաձգութեան ժամանակ
հարիւրեակը կորցրեց մի կօզակ սպանված:
Յունիսի 22-ին Չուրեպալուսայի մօտ, Դիւսա-
լուսանից 4 վերստ հարաւ, հրաձգութեան ժա-
մանակ սպանվեց պօղպօղաւորիկ Դիւսալէն:
Բնա-
կիչների ցուցմունքով, եւրոպացիները գիշե-
րային գործում Դիւսալէնի մօտ կորցրին սպան-
ված և վիրաւորված 700 մարդ: Յունիսի
22-ին, հակառակորդի առաջապահ մասերը
մօտեցան Սայմաձիից 10 վերստ Սեւադէսից
դէպի հարաւ, իսկ մօտ երկու վաշտ և մի էս-
կազօր, որոնք ուղղվում էին Փանցգեհալու-
ձայից, դուրս եկան Գայցիլի գետի հովտը
Դաշտուսից—Չօսուսիստուն մասի վրա, Մուկ-
գէնից 50 վերստ հարաւ-արեւելեան ուղղու-
թեամբ: Հրաձգութիւնից յետոյ մեր փոքր զօ-
րախումբը հեռացաւ գետի աջ ափը, կորցնե-
լով մի կօզակ վիրաւորված: Հակառակորդի
գլխաւոր ոյժերը մնացին Ֆինդուլին լեռնանց-
քի վրա: Երէկ, յունիսի 22-ին, և այսօր Դա-
շիւսեան շրջանում, անձրեւներ չը կային, բայց
սաստիկ տոթ է:

ՏՕԿԻՕ: («Բէյտէք»): Եւրոպական «Կայմօն»
կրէյսէրը յունիսի 22-ին դիպաւ ընդլրեաց
ականի Տալիսիանի ծոցում ջրատու եղաւ:

ՄՈՒԿԻԷՆ: Սկսված անձրեւները ըստ երե-
ւոյթին դադարել են: Լուրերին նայելով, Մուկ-
գէնի գաւառում նկատվում են բօխեղական
շարժման նշաններ:

ՍԿԻՆԵՄԻՆԷ: Վիսիւմ կայսրը գնաց հիւ-
սիս ճոռնապարհորդելու «Հօհենցօլերն» նաւով:
ԳԻՄԻՆԷ: («Բէյտէք»): Երեկվայ յարձակ-
ման ժամանակ տրեւտական ամրութեան վրա
տնդլիցները կորցրին մի օֆիցեր և երեք
զինուոր սպանված և 4 օֆիցեր ու 23 զինուոր
վիրաւորված:

ՄԵՏԿԵՄԷՆ: Վաղիվօստի էակազօրն
ջրատու արեց եւրոպական «Օցումարու» և
«Փուլեմարու» փոխադրանաւերը, որովհետև
նրանք տեսնում էին պատերազմական կոտորա-
բանտ Կօրէից Չեմուլայօ:

ՍՕՅԻՍ: («Կօր. Բիւրօ»): Միմուլէն-Դալի-
սիս շտապով յայտնեց որ Բալիսիան դաշ-
նակցութեան մասին լուրերը հիմք չունեն:
Դեռ շատ հեռու է Սերբիայի հետ բաղադրական
միջոցները: Բաղադրական միջոցները լեռնանց-
քի ուղղութեամբ, եւրոպացիները առաջվայ
պէս բռնել են պահակային պահպանութեան
գիծը Լանաֆանից Սուստօձիի վրայով մինչև
Գանազու: Եւրոպական առաջապահ խմբերը
երեւցել են նաև 6 վերստ Պալեմագլա դէպի

Типографія «ГЕРМЕСЪ» С. Назарянца, Мих. пр. № 81